

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلي الله علي سيدنا محمد و آله الطاهرين

بررسی دلیل دوّم و سوّم مرحوم صاحب جواهر در عدم نسخ سوره مائده

بیان نمودیم مرحوم صاحب جواهر(ره) تقریباً هفت دلیل بر مدّعیانشان آورده‌اند؛ و ایشان می‌خواهند نتیجه بگیرند که آیه‌ی سوره‌ی مبارکه‌ی مائده، آیه‌ی محکمی است و آیات سوره‌ی بقره را نسخ می‌کند. دلیل اوّل را در جلسه‌ی گذشته بیان کردیم. دلیل دوّم مرحوم صاحب جواهر روایتی است که صاحب مجمع البیان از عیّاشی به سند خود عیّاشی نقل می‌کند: «عیسی بن عبدالله، عن أبيه، عن جدّه، عن أمير المؤمنين عليه السلام، قال: كان القرآن ينسخ بعضه بعضاً وإنما يؤخذ من رسول الله(ص) بآخره وكان من آخر ما نزل عليه سورة المائدة نسخت ما قبلها ولم ينسخها شيء. شاهد این است که در این روایت، امیرالمؤمنین(ع) می‌فرماید: سوره‌ی مائده ما قبلش را نسخ کرده است، اما هیچ چیزی این سوره را نسخ نکرده است. لقد نزلت عليه وهو على بغلة شهباء که این روایت را قبلاً خواندیم؛ و در آخر می‌فرماید فقرأ علينا رسول الله(ص) سورة المائدة فعمل رسول الله(ص) وعملنا. مدّعی مرحوم صاحب جواهر این است که بر حسب ظاهر این روایت، هیچ آیه‌ای از آیات سوره‌ی مائده نسخ نشده است؛ چون دارد: «من آخر ما نزل عليه سورة المائدة نسخت ما قبلها ولم ينسخها شيء». یعنی هم دلالت دارد بر این که سوره‌ی مائده ناسخ است؛ و هم تصریح دارد هیچ چیزی ناسخ این سوره نیست.

آیا فرمایش مرحوم صاحب جواهر را بپذیریم؛ یا این که احتمال دارد بگوییم مقصود امیرالمؤمنین علیه السلام از سوره‌ی مائده، مجموع سوره‌ی مائده نیست؛ بلکه حضرت بیشتر روی یک آیه تکیه داشته و آن هم آیه‌ی مسح بر خفّین است؛ چون به قرینه‌ی روایات دیگر، پیامبر(ص) در اکثر عمرشان مسح بر خفّین داشتند؛ بعد که سوره‌ی مبارکه مائده نازل شد (وامسحوا برؤوسکم وأرجلكم) دیگر مسح بر خفّین را کنار گذاشتند. چرا؛ ما این احتمال را در این روایت می‌دهیم؛ دو قرینه بر این مدّعیان داریم.

قرینه‌ی اوّل این است که ما نسخ آیه داریم؛ می‌شود آیه‌ای به وسیله‌ی آیه دیگر نسخ شود؛ اما نسخ سوره یعنی چه؟ سوره را اگر بگویند ناسخ است یا منسوخ؛ برای این کلام معنایی نیست مگر به اعتبار خود آیه؛ یعنی بگوییم یک آیه ناسخ است و یک آیه منسوخ است. اساساً کسانی که نسخ در قرآن را قبول دارند، دایره‌ی نسخ در رابطه با خود آیات است؛ این که یک آیه دیگر را نسخ کند. پس، این که به طور کل بگوییم یک سوره ناسخ است یا منسوخ، معنا ندارد. لذا، قرینه‌ی اول ما این است که چون نسخ نسبت به آیه معنا دارد و نسبت به سوره معنا ندارد، نمی‌توانیم بگوییم امیرالمؤمنین می‌خواهد بفرماید تمام سوره‌ی مائده ناسخ است. وقتی حضرت می‌گوید «نسخت ما قبلها»، یعنی همه‌ی سوره ناسخ است؛ در این سوره، آیات زیادی داریم که نمی‌توانیم بگوییم ناسخ چه چیزی واقع شده است.

(یا أيها الذين آمنوا أوفوا بالعقود) ناسخ چه آیه‌ای واقع شده است؛ پس، باید مراد امیرالمؤمنین علیه السلام از این نسخ، نسخ

آیه‌ای از سوره‌ی مائده باشد و نه مجموع سوره‌ی مائده. علاوه آن که در این روایت آمده است: «**كان من آخر ما نزل عليه سورة المائدة**»؛ و خود این قرینه دیگری بر مدّعی ماست که سوره مائده یکجا نازل نشده است. این قرینه‌ی اول بود؛ غیر از این که گفتیم مجموع سوره هم یکجا نازل نشده است.

قرینه‌ی دوم این است که امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «**فقرأ علينا رسول الله سورة المائدة**»؛ آیا رسول الله (ص) تمام سوره مائده را قرائت کرد؟ نه، چنین نیست؛ بلکه همین آیه (وامسحوا برؤوسكم وأرجلكم) مقصودش هست؛ لذا، می‌فرماید «**فعمل رسول الله وعملنا**» پیامبر (ص) خودش عمل کرد و ما هم عمل کردیم. علاوه این که تمام آیات سوره‌ی مائده اینطور نیست که مربوط به احکام باشد و در میدان عمل باشد. یعنی، می‌خواهم این را عرض کنم که «**فقرأ**» قرینه است بر اینکه مراد، یک آیه یا دو آیه است؛ همین‌طور «**عمل رسول الله**» این مطلب را می‌فهماند.

والشاهد علی ذلک، که خود آقایان نیز تتبع کنند، این است که مواردی وجود دارد ائمه (علیهم السلام) می‌خواستند آیه‌ای از یک سوره‌ای را شاهد بیاورند، می‌گفتند «**وشاهدنا سورة كذا**» سوره‌ی فلان شاهد ماست؛ در حالی که مقصودشان یک آیه از آن سوره بوده و نه همه‌ی آن سوره. در مورد سوره‌ی مبارکه‌ی قدر روایت است، و ظاهراً به امام هشتم (علیه السلام) منسوب است که فرمود کسانی که ولایت را انکار می‌کنند، سوره‌ی قدر را برای آنها بخوانید.

سوره‌ی قدر (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ **إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ** * **تَنْزِيلُ الْمَلَكَةِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ** * **سَلَّمَ هِيَ حَتَّى مَطَلَعِ الْفَجْرِ**) یکی از آیاتش شاهد بسیار خوبی است بر وجود امام معصوم (علیه السلام).

آیه نزول ملائکه و روح شاهد بر امامت امام معصوم است. چون شب قدر در هر سالی هست؛ الی یوم القيامة هست. امام (ع) می‌فرماید از مخالفین سؤال کنید که این ملائکه در شب قدر بر چه کسی نازل می‌شوند؟ باید بر یک امامی و کسی که انسان کامل است، نازل شوند. آیه‌ی اول (**إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ**) ربطی به امامت هم ندارد، ولی حضرت می‌فرماید به سوره قدر احتجاج کنید؛ که مقصود حضرت این آیه در سوره‌ی قدر است. عرض کردم موارد دیگری هم در روایات داریم که ائمه می‌گویند سوره؛ اما مقصودشان از سوره، یک آیه است. نتیجه این که مقصود امیرالمؤمنین از گفتن «سوره مائده» یک آیه بوده و نه همه سوره؛ چون در زمان امیرالمؤمنین خلیفه‌ی دوم باز می‌گفت بر همان خفّین مسح کنند. حضرت اشاره به آن دارد که بر پیامبر این آیه نازل شد؛ پیامبر هم با اینکه قبلاً مسح بر خفّین می‌کرد، اما بعد از آن دیگر بر پاها مسح کردند؛ و ما هم بر طبق آن عمل کردیم.

پس، این دلیل دوم مرحوم صاحب جواهر نیز کامل و تمام نیست.

دلیل سوم مرحوم صاحب جواهر در سوره‌ی مبارکه‌ی مائده آیه‌ی دوم است: (**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَنْتَعُونَ فَضْلاً مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْواناً وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمُكُمْ شَتَانُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ**) مرحوم صاحب جواهر می‌فرماید: **والمروى رسلاً عن أبي جعفر** روایت مرسله از امام باقر (علیه السلام) است **فی قوله تعالى لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ** حضرت فرموده: **إنه لم ينسخ من هذه السورة شيء ولا من هذه الآية** از سوره مائده و از این آیه هیچ چیزی نسخ نشده است. **لأنه لا يجوز أن يبتدأ المشركون في أشهر الحرم بالقتال إلا إذا قاتلوا** جایز نیست که مشرکین در شهر حرام ابتدای به قتال کنند مگر این که دیگران بیایند با آنها مقاتله و جنگ کنند. **وفيه ردّ على من زعم أن قوله تعالى وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ منسوخ بقوله فَاقتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ** این آیه در سوره‌ی توبه آمده است؛ که می‌فرماید: مشرکین را هر جایی پیدا کردید با آنها جنگ کنید. برخی گفته‌اند این آیه سوره توبه ناسخ **وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ** است؛ در این روایت، امام باقر (ع) می‌فرماید: **لم ينسخ من هذه السورة شيء ولا من هذه الآية**. شاهد مرحوم صاحب جواهر همین قسمت است، و می‌گوید این

قسمت، شاهد بر مدّعی ماست که سوره‌ی مائده تمامش محکم است و هیچ آیه‌ای حتی این آیه‌ی دوم نسخ نشده است. در مورد این فرمایش مرحوم صاحب جواهر، ما وقتی مراجعه می‌کنیم، می‌بینیم صاحب کتاب مجمع البیان این روایت را از تبیان مرحوم شیخ گرفته است.

مکرّر والد ما (رضوان الله علیه) می‌فرمودند که مجمع البیان اکثر مطالبش از تبیان مرحوم شیخ طوسی است؛ این روایت هم که مجمع البیان در ذیل این آیه نقل کرده، اصلش از تبیان مرحوم شیخ طوسی است. وقتی به صفحه‌ی 422 از جلد 3 تبیان مراجعه می‌کنیم، می‌گوید: **واجمعوا علی أنّه نسخ من حکم هذه الآية شيء إلا ابن جریر فإنه قال: لم ينسخ منها شيء** اولاً در کلام ابن جرید ندارد که **«لم ينسخ من هذه السورة»** بلکه دارد **«لم ينسخ منها شيء»**. ابن جرید تنها کسی است که مخالفت کرده و می‌گوید **«لم ينسخ منها شيء لأنه لا يجوز أن يبتدأ المشركون في أشهر الحرم بالقتال إلا إذا قاتلوا وهو المروى»** بعد خود شیخ طوسی می‌گوید: **«وهو المروى عن أبي جعفر عليه السلام»** یعنی آن چه که از امام باقر نقل شده است که **«لم ينسخ منها»**. **«منها»** یعنی **«من هذه الآية»** اما در عبارت ندارد که **«لم ينسخ من هذه السورة»**.

ادّعی مرحوم صاحب جواهر زمانی ثابت می‌شود که در روایت آمده باشد: **«لم ينسخ من هذه السورة»**؛ اما در روایت **«لم ينسخ منها»** آمده است و ممکن است **«من هذه الآية»** باشد نه **«من هذه السورة»**. بعد می‌گوید: **«وقال الشعبي لم ينسخ من المائدة غير هذه الآية»** شعبی گفته غیر از این آیه از سوره‌ی مائده چیز دیگری نسخ نشده است. **«وقال أبو ميسرة في المائدة ثمانية عشر فريضة در سوره‌ی مائده هجده فريضة وجود دارد که ليس منها شيء منسوخ هیچ کدام منسوخ نیست»**. این کلام مرحوم شیخ در تبیان است.

وصلی الله علی محمد وآله الطاهرين.